

Próféta külföldön

BESZÉLGETÉS GYÖRIVÁNYI-RÁTH GYÖRGGYEL

Hirtelenjében nem emlékszem, mikor volt a szegedi operában utoljára vendégdirigens, de bizonyosan hosszú évek óta nem. Gregor József, a társulat új vezetője két hónap alatt több vendéget hívott, mint elődje hét szegedi évében összesen. Ez persze önmagában semmit nem jelentene, ha nem volna az idelátogatók többsége tehetséges, figyelemre méltó művész. Ilyen Györiványi-Ráth György (28 éves) is, aki az Otello felújítását vezényli vendégként.

— Elég későn, 16 éves koromban kezdtem el „zenélni”, trombitálni, zongorázni és csellózni tanultam. Eközben játszottam az István gimnázium zenekarában. Ottani barátaimmal kisegyűttest is szerveztünk, ezt már én dirigáltam. Fölvettem a Zeneakadémiára, ahol két év karvezetés és 5 év karmesterképző szakra jártam, a tanárom *Lukács Ervin* volt. Résztvettem mesterkurzusokon is: *Kurt Masurnál* Weimarban, *Somogyi Lászlónál* Szombathelyen, a Bartók-szemináriumon. Bernsteint-ösztöndíjjal tanulhattam *Franco Ferrara* mesternél Sienában, majd Solti-ösztöndíjjal *Bernsteinnél*, *Seji Ozawánál*, és *Gennagyij Rozsnyeszkij*énél. 1987-ben a Magyar Televízió Nemzetközi Karmesterversenyén III. díjat, és a közönség díját nyertem el.

— *Némelyek szerint csak azért nem az első, mert Magyarországon volt a verseny...*

— Ezt én nem tudom megítélni. Egy versenyen nagyon sok függ a zsűritől, attól, hogy az én felgőgösöm, a tempóim, a dinamikám szimpatikus-e annak, aki ezt pontozza. Voltak itt a kiesők között olyanok, akik korábban más versenyeken megvertek engem. Egy művészi teljesítmény megítélése nagyon szubjektív dolog.

— *Gondolom sok függ attól, hogy a vezénylő művek mennyire „fekszenek” valakinek.*

— Nem, azt hiszem a zsűri ízlése a legfontosabb. Am egy versenyen nem is az eredmény a fő, hanem az, hogy az embernek ismertté válik a neve, meghívják vezényelni. 1988-ban első lettem a párizsi Toscanini-versenyen. Ezután rengeteg ajánlatot kaptam. Vezényeltem a Torinói Rádió zenekarát, közvetítésen is dirigáltam a velencei La Fenice színházban, a firenzei Maggio Musicálban. Pármában a Toscanini-zenekarral fölvettem egy filmet, ahol én vezényeltem a zenei betéteket, majd a rendező megkért, hogy a kamera előtt is játsszam el a karmester szerepét. Meglehetősen ismert vagyok Jugoszláviában is, sokat dolgozom a Belgrádi Szimfonikusokkal, a zágrábiaknak pedig külföldi vezető karnagya vagyok.

— *Úgy tűnik, külföldön ismertebb és befutottabb, mint itthon.*

— Igen. Mondják, senki sem proféta a saját hazájában. Bár azért itthon is dirigálok, főleg koncerteket. Vezényeltem a Liszt Ferenc Kamarazenekart, amely — ugye nem kell mondanom — világszínvonalú együttes, a Rádiózenekart, az Allami Hangversenyzenekart. Hogy miért nem hívnak többet, azt nem tudom. Am azt hiszem, Magyarországon nem ott vannak a karmesterek, ahol igazából lenne a helyük. A szocialista országokban is jobb a helyzetük, mint nálunk. Nálunk az operában és a szimfonikus koncerteken is másodrangú a dirigens. A műsor- és koncertszervezők döntik el, hogy mi legyen a műsor, s erre hívnak meg valakit.

— *Operát még kevesebbet dirigált itthon.*

— A pesti Operaházba meghívtak, hogy vezényeljem a Tosca felújításának második szereposztását. A szerződésben nem kötötték ki a próbaszámot. Én úgy gondoltam, erre egy hónap elég lesz, így terveztem, s így kötöttem meg a többi szerződéseimet, amelyekben pontosan meghatározták a kötelezettségeimet. Mint kiderült, ők három hónappal a bemutató előtt vártak, ezt azonban nem közölték velem. Így aztán, amikor hazaérkeztem a Toscára, Petrovics igazgató úr levele várta, hogy nem tartanak igényt a szolgáltatásaimra. Erre én is írtam egy levelet, hogy akkor én nem kívánok többet ott vezényelni.

— *Nem is vezényelt a pesti Operaházban?*

— De igen, előzőleg „beugrottam” egyszer a Traviatába. Igen erős szakos természetemnek köszönhetően két próbát sikerült kialakítanom. Mivel a legtöbb fiatal kolléga egyetlen próbával vagy próba nélkül állt be a darabokba, viszonylag szerencsésnek mondhatom magamat. Máshol azért már dirigáltam színházban. Firenzében „Bizet kevéssé ismert operáját a *Csodadoktort*, és több operakoncertet és rádiófelvételt. Én vezényelek *Póka Balázs* árialemezén, és rádiófelvételeket csináltunk a közelmúltban *Tokody Ilonával*. Engem úgy könyveltek el a

köztudatban, mint szimfonikus karmestert, pedig igazából az opera az én világom, főleg Verdi és Puccini. Az opera azonban külön világ, oda külön be kell kerülni.

— *Az Otelloval most találkozott először?*

— Nem, egy zeneakadémiai koncerten dirigáltam már, igaz hangversenyszerűen.

— *Szegeden egy kész előadásba, sőt egy kész zenei megvalósításba állt be. A mintegy kéthetes próbaidő alatt mennyire volt képes megvalósítani saját elképzeléseit?*

— Mindenesetre jobban, mint a Traviatában, két próbával! Az operánál véleményem szerint e zenei és a színpadi megvalósítás nehezen választható el egymástól, a karmesternek és a rendezőnek közösen kell kialakítania a koncepciót. Nekem most egy kész elképzeléshez kellett alkalmazkodnom. Persze én is alakítottam valamit az előadáson, volt amiből nem tudtam engedni. A kérdésére tehát az a válaszom, hogy nem mindenben értek egyet ezzel az Otelloval, de azért ebben a produkcióban sok mindent meg tudok mutatni az elképzeléseimből. *Kerényi Gáborral* meg tudunk egyezni, a zenekar képlekeny, az énekesek szolgálatkészek.

— *Mondana néhány szót az Ön Otello-felfogásáról?*

— Szerintem a partitúra lényege a lírai és a konfliktusos részek szembeállítás. Ha ezek színpadilag és zeneileg is eléggé elütnek egymástól, akkor létrejön a feszültség. Sokkal ellentétben én úgy gondolom, hogy ez a darab nem nagy hőskről, hanem igen köznapis emberekről szól. Gondolja meg, Aida feláldozza a szerelmét a hazájáért, majd feláldozza az életét a szerelemért. Vagy Posa márk, Simon Boccanegra, mind igazi hősök, akik felülemelkednek a helyzetükön, önmagukon. Otello viszont csupán szorongó ember, tele van gátlásokkal, mert fekete. Nagyon nyilvánvaló csalásokat nem vesz észre. Desdemona meg olyan buta, olyan naiv van szerelmes, hogy képtelen fölismerni, miről is van szó. Jago szerintem nem különösebben bátor, erős ember. Okos, intelligens fiú, akinek az ármánykodása végül is nem vezet sikerre. Semmiképpen sem nagyszabású, démonikus figura. A zenei mellett ez Verdi Otellojának drámai újdonsága: hogy nem hőskről, hanem köznapis emberekről szól.

MÁROK TAMÁS

Képes kárpitok 19–20. századból

Két évvel ezelőtt, 1987-ben már rendeztek az Iparművészeti Múzeumban egy nagy sikerű kiállítást, ahol a magyar gyűjteményben fellelhető 17–18. századi képes kárpitokat mutatták be. Abban a brüsszeli, német, francia, olasz faliképeket felsorakoztató anyagban nem volt magyar munka, merthogy a legkorábbi kárpitok Magyarországon a 19. század utolsó éveiben készültek.

A sorozatot folytató, s az Európai és magyar kárpitok (a 19. század végétől a II. világháborúig) című kiállítás viszont jörszerűen magyar művekre épít. Már csak azért is, mert bár a múzeum a múlt század végén tudatos gyűjtőmunkával az európai kárpitok néhány élvonalbeli darabját is meg tudta szerezni, az I. világháború után már nem volt vásárlási lehetősége. Jelentős viszont a múzeum magyar kárpitgyűjteménye, amelyben valamennyi hazai irányzat képviselve van.

A 17–18. században oly népszerű falikárpit Európa-szerte a 19. században nyerte vissza rangját. Éppen az angol preraffaeliták iparművészeti érdeklődéséből következően, mert ez a művészcsoporthoz a kor jellegtelen, gépi termékeivel szemben a kézművesség becsületét hirdette meg. William Morris manufaktúrájában bútort, ötvöstárgyakat, szőnyegeket terveztek. Hasonló törekvések figyelhetők meg azoknál a francia mestereknél is, akik Gauguin köré gyűltek és fával, kerámiával, üveggel dolgoztak, szőnyeget terveztek. E körből alakult ki a Nabi (Próféta) csoport, melynek stílusalakító törekvéseiben Rippl-Rónai József is részt vett. Skandináviából ered a népművészet motívumainak, a népi kárpitok egyszerű technikájának újra felfedezése (skandináv gobelin).

Rippl-Rónain kívül a magyaros szecesszióknak Nagy Sándor, Horti Pál és Vaszary János volt a megteremtői. Szőnyegterveiket az itthon és külföldön is sikert sikerre halmozó németelemeiri műhelyben szőtték.

Az angol preraffaeliták példáját követte az 1904-ben alakult gödöllői iparművészeti telep, melynek tagjai a nemzeti ipar fellendítését tűzték ki feladatul maguk elé, s ennek a megvalósítására a népelemben, a népművészetben találtak példát. Stílusuk a szimbolizmust és a szecessziót kö-

vette. A művésztelepet vezető Körösfői Krisch Aladár és Nagy Sándor mellett a Gödöllőn megforduló művészek — Mihály Rezső, Zichy István, Remsey Jenő, Hende Vince — is terveztek kárpitokat.

A két háború közötti időszak magyar szőnyegszövő művészetben három irányzatot emel ki a kiállítás: a festői stílust, amelynek Rudnay Gyula és Iványi Grünwald Béla volt a legjelesebb képviselője; a Pekáry István, Basilides Barna, Basilides Sándor és Domanovszky Endre által képviselt római iskola néven számon tartott csoport törekvéseit; valamint az egy művész, Ferenczy Noémi nevéhez fűződő irányzatot.

K. M.

Otto Eckman Öt hatyú című kárpitja, és kinagyítva a szerzőnek a kép bal alsó sarkában lévő monogramja

Mórahalom, '56, sortűz

Este kilenc és fél tíz között gyülekezett a nép a faluban, a templommal szemközi főtéren. Néhányan bementek a szent házba, s a padok mellől kihozták az egyházi zászlókat. Mintegy kétszázötven-háromszáz ember állt Isten házában.

De vajon miért és hogyan verődött össze ezen az októberi estén a falu? Mint minden községnek, Mórahalomnak is a boltos volt az egyik, mindenki által ismert alakja. Ezért aztán *Szelgrád Jánost* is agitálták:

— Hozzám is jöttek, hogyne. „Miért nem jön, Szelgrád úr?”, kérdezték. Én ugyan nem mentem sehova! Engem az üzlet érdekelt. Kiskereskedő voltam, soha semmi hiányom nem volt. Nem akartam belekeveredni.

— *Párttag volt?*

— Egy hétig, vagy meddig. *A kislányom, mikor jött a forradalom, a tűzbe dobta a tagkönyvet...*

A téren, akár a lavina, egyre gyorsabban nőtt a tömeg. Valaki elküldte magát: „*Egyetértünk a budapesti felvonulással!*”, majd egyre erőteljesebbé váltak az oroszok távozását követelő, a magyar szabadságot életető hangok. Elénekeltek népünk himnuszát — később egyházi dalokat is.

A dühös, felbőszült embereket a sportpálya mellől figyelte egy helybéli tanító, az állomásfőnök és *Katona János* postamester. Az utóbbi, aki a község életében kulcsszerepet töltött be, ekképp emlékezik:

— Egyszer, nagy kiabálás közepette, a tömeg egyik része a tanáczházára ment. Az épület fel akarták gyújtani, kidobálták az adóleveket. (*Érdekes párhuzam. Annak idején Egyiptomban is az „adóleveket” semmisítették meg az első lázadás alkalmával.*) Szemközt a rendőrség. Adott volt a szituáció, s a tömeg az új célpont felé vette az irányt. Felszóltították a rendőröket, hogy tegyék le a fegyvert, nem

bántanak senkit sem. Azok szétszéledtek, s mivel a legtöbben helybéli fiatal emberek voltak, ki-ki hazatért a családjához.

Az idő múltával az egyik rendőr odajött hozzám, mint postamesterhez, és kényszerített, hogy segítsék neki telefonálni, mert elvágták a drótjaikat. Felhívta a szegedi rendőrséget, ők értesíthették a katonaságot, akik egy jó negyedóra múlva ki is jöttek.

A téren persze senki sem tudta, honnan került elő ez a két teherautónyi katona. Egy tiszt felszólította a tömeget, hogy oszoljanak szét, mert ellenkező esetben a fegyverüket használják. A jónép nem volt hajlandó felszólani, sőt éltette a magyar hadsereget. *Eldördült a sortűz.*

A tanács vb-titkára ekkor *Németh Lajos* volt: — Szerencsémre nem a község belterületén tartózkodtam, így nem lehettem jelen. Ellenben elmondanám, hogy valakitől tudomást szereztem az eseményről *Boronkay András* százados. Kivonult Szegedről egy század katonával és két teherautóval. Azok vetettek véget a lázadásnak. Borzasztó dolgok történtek volna, vérengzés és más effélék, ha ők nem jönnek. Leszerelték mindenkit, békés úton.

— *De hát belelőtek a tömegbe! Két ember meghalt!*

— Az öreg *Négyökrű Jóska* bácsi, meg *Kántor Imre*. Erőszakkal hajtották oda őket, olyan fölhajtó személyek, vőfélyszerűek. Ő, hát ezek az ellenforradalmárok olyanokat csináltak! Volt aki bement a fodrászhoz, de ezek utáná eredtek, hogy „nem itt van a helyed, hanem kint az utcán”. Ez egy államellenes megnyilvánulás volt.

— *Említette, hogy ezek az emberek részeket voltak. Biztos ön ebben?*

— Biztos. Bár nem láttam, de a külső akaratú tevékenységük, hozzáállásuk ahhoz a „portyához” — szóval biztos.

A tanácsháza előtt tomboló tömeg meghátrálásra kényszerítette *Pálköny Lajost*, az addigi elnököt. Hamarjában új helyzet állt elő, hisz a felszabadulás óta először a nép maga dönthette el, hogy kire bízza sorsát. Ennek elbeszélésére a lehető legalkalmasabb személy *Fazekas Kádár Imre*, a megválasztott tanácselnök:

— Október hó 30-án a mórashalmi tanácsháza előtt megállt a pöboda autó, s az abból kiszálló személyek az elnököt keresték. Az elnök, a vb-titkár és a pártszervezet titkára előtt előadták, hogy nemzeti pártszervezetet kell választani és összeállították a megválasztandó tanács tagok névsorát is. Délután 2 órakor a község hangosbemondóján keresztül a vb-elnök közölte a lakossággal, hogy estére a kultúrházban nemzeti választógyűlés lesz. Este 6 óra felé két-háromszáz személy gyűlt össze a kultúrházban. *Bodó István*, a Hazafias Népfront titkára tartott beszédet. Mondandójának tartalma az volt, hogy *Nemzeti Tanácsot kell választani* és valami tizenkét pontot ismertetett, azonban ezen pontok tartalmára én már nem emlékszem. Felolvastam a névsort, de a listán szereplők közül nem mindenkit választottak meg. (A tanácselnök, a vb-titkár, és a párttitkár maradt ki.) A választás lezajlása után a helyi plébános mondott egy párszavas beszédet, majd mindenki hazament. A frissen megválasztott tanács összeállított egy ötös bizottságot, akik engem jelöltek ki ideiglenes vezetőnek.

— *Ön 1957. február 14-ig volt tanácselnök. Hogyan mondaták le?*

— *Koczka József*, az akkori karhatalmi parancsnok behívatott. „*Imre bácsi, mondjon le,*

adja ezt írásba, így sokkal jobban járunk.” Az azonban nem igaz, hogy engem a szovjetek távolítottak el. Sőt azzal a szovjet alezredessel, akit én szállásoltam el, nagyon jó viszonyban voltunk.

Az egyik haslóvést kapott résztvevő éppen elkezdte felidézni a történeteket — a felesége berontott, és erőlyesen megtiltotta az interjút...

Térjünk vissza október 27-re. Félbehagytunk valamit. A sortűzet. 1956 mórashalmi esemény-sorozatának egyetlen véres epizódját. Heten sebesültek meg. Meghalt egy 72 éves bácsi és egy 20 éves fiatalember. Utóbbi testvére ma is Mórashalmon él. Ismerjük meg a végzetes percek elő- és utóéletét, *Kántor János* elmondása alapján:

— *Szalai Vincével*, a barátjával mentek el. Jómagam 1955-ben szereltem le az osztrák határon. Az emberfia ott három év alatt mindent látott és hallott. Mondtam is nekik: „*Ne monjétek, mert möghaltok*”. És éppen úgy is lett.

— *A testvére ott helyben meghalt?*

— Igen, de nekünk csak másnap reggel mondták.

— *Igaz az, hogy ittas volt az öccse?*

— Hát az nem is szokott inni. Aki ismert minket, az tudta, hogy olyan szegények voltunk, hogy még borunk sem volt. Olyat is beszéltek akkor, hogy a *Bata Jancsi* — aki a keresztapja volt —, azt mondta neki: „*Édes fiam, mit keresel te itt?*”. Azt mondják, ő lőtte le. De hát ki tudja ezt? Dehogy volt azokban ital, elmentek és egy óra múlva hallottuk a lövéseket.

— *Mire gondoltak?*

— Nem gondoltunk mi semmire, de mikor éjjel után sem jött meg, akkor sejtettük, éreztük, hogy történt vele valami. Csak másnap reggel hallottuk, hogy ő volt az, aki meghalt.

— *És Négyökrű bácsi?, hogyan került oda?*

— Az meg állítólag vízért ment az ártézi kútra, ami a templom előtt volt...

CSÚRI ÁKOS